

W kręgu
dawnej
polszczyzny

VII

Redakcja
Maciej Mączyński
Ewa Horyń
Ewa Zmuda

Wydawnictwo Naukowe
Akademii Ignatianum
w Krakowie

2021

© Akademia Ignatianum w Krakowie, 2021

ul. Kopernika 26 • 31-501 Kraków • tel. 12 39 99 620 • faks 12 39 99 501
wydawnictwo@ignatianum.edu.pl,
<http://wydawnictwo.ignatianum.edu.pl>

Publikacja sfinansowana przez
Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej
w Krakowie

Recenzenci
prof. dr hab. Anna Tyrpa
dr hab., prof. UAM Jolanta Migdał

Projekt okładki: Joanna Wysocka-Panasiewicz
Opracowanie okładki i stron tytułowych:
Studio Photo Design – Lesław Sławiński

ISBN 978-83-7614-500-6

Dystrybucja
WYDAWNICTWO WAM
ul. Kopernika 26 • 31-501 Kraków
tel. 12 62 93 200 • faks 12 42 95 003
e-mail: wam@wydawnictwowam.pl
www.wydawnictwowam.pl

DZIAŁ HANDLOWY
tel. 12 62 93 254-256 • faks 12 43 03 210
e-mail: handel@wydawnictwowam.pl

KSIĘGARNIA INTERNETOWA
tel. 12 62 93 260, 12 62 93 446-447
faks 12 62 93 261
e.wydawnictwowam.pl

Spis treści

Wstęp	7
<i>Ewa Deptuchowa</i> O potrzebie nowego opracowania fleksji staropolskiej	11
<i>Joanna Duska</i> O tytułach fraszek Jana Kochanowskiego	25
<i>Violetta Jaros</i> Potoczna leksyka i frazeologia w języku familijnym Joachima Lelewela (na podstawie listów do najbliższych)	45
<i>Urszula Kolberová</i> O polszczyźnie kazań pastora Jerzego Heczki	67
<i>Katarzyna Konczewska</i> Znachorki, wiedźmarowanie, środki sympatyczne i rośliny czarodziejskie w wierzeniach ludu nadniemeńskiego na Grodzieńszczyźnie	83
<i>Krystyna Kowalik</i> Edukacja w zakresie języka polskiego w dziewiętnastowiecznej szkole – na marginesie wybranych podręczników Józefy Kamockiej (16 I 1830 – 11 XI 1897)	97
<i>Dorota Krzysiek-Popielarz</i> Onomatopeja jako zabawa dźwiękiem w <i>Historii uciesznej o królownie</i> <i>Banialuce</i> Hieronima Morsztyna	115
<i>Anna Lenartowicz-Zagrodna</i> Jan Mączyński i jego leksykon w pamięci pokoleń (na materiale wypowiedzi z XIX i początku XX w.)	125

<i>Tadeusz Lewaszkiewicz</i> Słowotwórcze osobliwości leksykalne Zygmunta Krasińskiego w listach do Delfiny Potockiej	147
<i>Barbara Mitrenga, Magdalena Pastuch, Kinga Wąsińska</i> Możliwości i ograniczenia historycznych badań pragmalingwistycznych	163
<i>Joanna Okoniowa</i> Zygmunta Glogera przyczynek do etnobotaniki	183
<i>Marceli Olma</i> Porównania w języku familijnym XIX stulecia (na podstawie korespondencji małżeńskiej Zofii Kraszewskiej)	205
<i>Magdalena Płusa</i> O tym, w jakim znaczeniu wprowadził Weysenhoff nazwę pokot do słownictwa myśliwskiego	221
<i>Jana Raclavská</i> O cesarzu Franciszku I w kazaniu wspomnieniowym Andrzeja Żlika. Przyczynek do dziejów polszczyzny cieszyńskiej	237
<i>Urszula Sokólska</i> Słownictwo i struktury wartościujące w <i>Studjach i szkicach literackich</i> Antoniego Gustawa Bema	245
<i>Jadwiga Waniakowa</i> Dawne dziedzictwo w polskich gwarowych nazwach roślin	261
<i>Zofia Wanicowa</i> <i>Cruces philologorum</i> , czyli glosy polskie w <i>Rozariuszu Raczyńskich</i>	283
<i>Karolina Wróbel-Kącka</i> O nazwach chorób i określeniach przyczyn zgonów mieszkańców diecezji tarnowskiej (na podstawie wybranych <i>Libri Mortuorum</i> z XIX wieku)	295
<i>Piotr Żmigrodzki</i> <i>M. Arcta słownik staropolski</i> – charakterystyka metaleksykograficzna	309

Wstęp

Z wielką przyjemnością przedstawiamy Państwu siódmy tom cyklicznego wydawnictwa pt. *W kręgu dawnej polszczyzny*, zainicjowanego w Katedrze Języka Polskiego Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie w roku 2015. Ze względu na sporą różnorodność omawianych tym razem zagadnień zrezygnowaliśmy z układu tematycznego artykułów. Zastosowaliśmy porządek alfabetyczny, który wydał się nam najbardziej stosowny.

Historycznej leksykografii dotyczą w tej publikacji dwa artykuły. W pierwszym – Anna Lenartowicz-Zagrodna przedstawia, w jaki sposób postrzegano w XIX wieku i pierwszych trzech dekadach wieku XX dzieło i postać wielkiego polskiego leksykografa Jana Mączyńskiego. W drugim – Piotr Zmigrodzki dokonuje metaleksykograficznej analizy mało znanego słownika pt. *M. Arcta słownik staropolski*. Analiza ta – poprzez określenie celu opracowania słownika i ukazanie go na tle współczesnych mu dzieł leksykograficznych – pozwoliła określić jego naukową wartość.

Dawnej epistolografii poświęcone są trzy artykuły. Leksyką potoczną i frazeologią w listach Joachima Lelewela do najbliższych zajęła się Violetta Jaros. Badaczka zaprezentowała liczny materiał językowy oraz omówiła funkcje, jakie jednostki te pełnią w analizowanych tekstach. Osobliwości słowotwórcze wynotowane z listów Zygmunta Krasińskiego do Delfiny Potockiej sklasyfikował i omówił w swoim artykule Tadeusz Lewaszkiewicz. Znaczna liczba osobliwych jednostek leksykalnych w listach oraz w pozostałej twórczości pozwala traktować Krasińskiego jako twórcę, który zajmuje czołowe miejsce wśród pisarzy i poetów tworzących i wykorzystujących nowe wyrazy. Marceli Olma objął refleksją porównania w listach Zofii Kraszewskiej

do męża Józefa Ignacego, poddając je analizie strukturalnej i semantycznej.

Część artykułów poświęcono językowi autorów. I tak analiza tytułów fraszek Jana Kochanowskiego pozwoliła Joannie Duskiej wykazać, iż najczęściej stosowane przez poetę są tytuły typu adresatywnego, w których obligatoryjne są przyimki *do* lub rzadziej *na*. Dorota Krzysiek-Popielarz, czytając 8. rozdział *Historii uciesznej o królownie Banialuce* Hieronima Morsztyna z połowy XVII wieku, wydobywa z tekstu nagromadzone w nim onomatopeje, dzieli je ze względu na podstawowe cechy i wskazuje funkcje, jakie pełnią w tekście. Magdalena Płusa z kolei pisze o Józefie Weysenhoffie, który do języka myśliwych wprowadził wyraz *pokot*, a Urszula Sokólska omawia leksykę wartościującą w *Studiach i szkicach literackich* Antoniego Gustawa Bema.

XIX-wieczna polszczyzna Śląska Cieszyńskiego jest tematem dwóch artykułów badaczek z Uniwersytetu w Ostrawie. Urszula Kolberowá, dostrzegając rolę ewangelickiego pastora Jerzego Heczki w utrwalaniu i pielęgnowaniu języka polskiego na Śląsku Cieszyńskim, pisze o języku jego kazań, które w znacznym stopniu przyczyniły się do kształtowania świadomości narodowej mieszkańców tego regionu. Jana Raclavská natomiast analizuje mowę żałobną wygłoszoną w 1835 roku przez pastora Andrzeja Żlika po śmierci cesarza Franciszka I Habsburga. W polszczyźnie pastora Żlika, zarówno w systemie, jak i w leksyce badaczka dostrzega cechy dialektalne oraz wpływ języka czeskiego.

Świata roślin dotyczą dwa artykuły. W pierwszym – Joanna Okoniowa na podstawie odnalezionego niedawno rękopisu Zygmunta Glogera przedstawia użyte w nim nazwy roślin, a w odniesieniu do zbóż informacje o ich uprawie i odmianach. Jadwiga Waniakowa omawia pochodzenie dawnych gwarowych nazw roślin, wśród których wyróżnia nazwy odziedziczone, stare kalki i dawne zapożyczenia.

W artykule poświęconym edukacji w zakresie języka polskiego Krystyna Kowalik dokonuje oglądu językoznawczych treści zawartych w podręcznikach Józefy Kamockiej sprzed 150 lat. Szczegółowa analiza zawartych w nich zagadnień pozwala sądzić, iż poziom wiedzy gramatycznej i stylistycznej w XIX-wiecznych szkołach był całkiem przyzwoity. O potrzebie nowego opracowania fleksji staropolskiej po ukończeniu prac nad *Słownikiem staropolskim* i podjętych w IJP PAN pracach

w tym zakresie pisze Ewa Deptuchowa. Historycznych badań pragmalingwistycznych i tkwiących w nich ograniczeń dotyczy artykuł Barbary Mitrengi, Magdaleny Pastuch i Kingi Wąsińskiej. Zofia Wanicowa przedstawia trudności w odczytaniu głoś polskich w wokabularzu łacińskim z 1442 roku zwanym Roزاریuszem Raczyńskich. Ludowe wierzenia na Grodzieńszczyźnie z przełomu XIX i XX wieku przedstawia w swoim artykule Katarzyna Konczewska. Karolina Wróbel-Kącka natomiast zajęła się XIX-wiecznymi nazwami chorób i określeniami przyczyny zgonu, zapisanych w księgach zmarłych diecezji tarnowskiej.

Ta krótka prezentacja zawartości merytorycznej VII tomu *W kręgu dawnej polszczyzny* ma służyć zachęceniu Państwa Czytelników do lektury tekstów. Traktują one bowiem o wielu zagadnieniach, które badacze, w tym również adepci językoznawstwa historycznego, wciąż dostrzegają w najdawniejszej i dawnej polszczyźnie.

Paniom Recenzentkom – prof. dr hab. Annie Tyrpie i dr hab., prof. UAM Jolancie Migdał serdecznie dziękujemy za twórczy udział w naszej publikacji.